

RICHARD KHEL

JARMAREČNÍ PÍSNĚ SLOVENSKÉ PROVENIENCE VE SBÍRCE NÁRODNÍHO MUZEA

Jarmareční (kramářské) písně jsou v současné době zpracovávány z nejrůznějších hledisek, vyplývajících z obsahové i formální mnohostrannosti jarmareční tvorby. Studium a soupis jarmarečních písní je jedním z předních úkolů badatelů v oblasti těchto drobných tištěných památek a pramenů, chovaných v archivech, muzejích, knihovnách i dosud v soukromých rukách. Dochází tak k naplňování zájmů literárních, hudebních a divadelních historiků, kteří se kramářskou poesíí zabývali i nejširší veřejnosti, která si oblíbila tento sugestivní žánr lidové slovesné tvorby z ústního podání i z častých inscenací jarmarečních písní na našem divadle.¹

Množí se hlasy hodnotící jarmareční píseň jako významný kulturně-historický jev a vyzývající k jejímu systematickému a kritickému zpracování.² Práce na soupisu přivádí nás k dosud nezpracovanému tematu o vývoji slovenské jarmareční písně, o její společensko-kulturní funkci a vztazích k jarmareční písni české. Nutným předpokladem k tomu je soupis slovenských jarmarečních písní, který vznikne z dílčích soupisů zpracovávajících produkci jednotlivých tiskáren, kde se jarmareční písně tiskly a úsilím mnoha bibliografických pracovníků. Dnes se můžeme opírat o řadu významných dílčích prací, které si však nemohou činit nárok na úplnost z jednoho prostého důvodu: dodnes neznáme, kde všude se mohou jarmareční písně objevit a jaká existují jejich vydání.³

¹ R. Khel, *K inscenování kramářských písní*. Lidová tvořivost 13, 1962, č. 12, 259 až 260.

² L. Droppová, *Jarmočná pieseň v našej národnej kultúre*. Slovenský národopis 8, 1960, č. 4, 529—553: „Jarmočná pieseň viac ako dve storočia jestvovala, bola rozšírená a známa po celom území Slovenska a mala svoju úlohu a význam v našej národnej kultúre“. C. Kraus, *K otázke vplyvu jarmočnej piesne na slovenskú baladu*. Sborník Václavkova Olomouc 1961, 119—123. Autor konstatuje, že na systematické zpracování slovenská jarmareční píseň teprve čeká. Bude třeba vytýčit objektivní a subjektivní příčiny jejího vývoje na Slovensku (malé její rozšíření, národnostní a jazykové poměry, málo jarmarečních písní spjatých s domácími tradicemi) a odlišit jej od vývoje v českých zemích. L. Leng, *Slovenský hudobný folklór*. Bratislava 1961, 45—48 píše, že nositeli lidové hudební kultury na Slovensku jsou jarmareční a trhoví zpěváci, přicházejí na území Slovenska z Čech a Moravy, ale jejich tvorba „nemala vo vývoji našej lidovej hudobnej kultury žádnú osobitnú úlohu“.

³ L. Rizner, *Bibliografia písomníctva slovenského*. Díl IV, Turč. Sv. Martin 1932. Heslo „Píseň, Písně, Písničky“, 77—100. J. Mišianik, *Bibliografia slovenského písom-*

Ve sbírce Národního muzea objevují se nyní dosud neznámé jarmareční písně slovenské provenience, které mohou už vydané soupisy a studie doplnit a ukázat na některé jejich obsahové a bibliografické zvláštnosti. Jde o první výběr jarmarečních slovenik, o příspěvek k bibliografii slovenských jarmarečních tisků dosud ve známých soupisech uváděných i neuváděných.

Banskobystrické písně jsou dílem tiskaře J. Tumlera a F. Macholda. Jsou nedatované s převládající náboženskou tematikou. *Písně uherskoskalické* vyšly z dílen tiskařské rodiny Škarniclů. Jsou nejrozumnější tematiky z období 1850 až 1870. Mezi 38 exempláři často přetiskované milostné písně *Dobrou noc, Milko má* muzejní sbírky je pouze jedna ze škarniclovské tiskárny (2). Převládají písně světského charakteru, milostně a vojensko nařikavé, poutnické, pro obveselení a poučení lidu civilního i vojenského, především mládeže. Vydání v Uherské Skalici dostává se i velmi známé písní o Mnislavu a Běle (1). Nejpozoruhodnější skupinou škarniclovských tisků z hlediska bibliografického jsou ty písně v muzejní sbírce, které nebyly dosud uvedeny zejména v soupisu Špetkově.⁴ Vojenská tematika se objevuje v písních o loučení rekrutů. Autor přeje v duchu soudobého občanského názoru „dejž vítězství císaři pánu“ (46) a nabádá lid k poslušnosti. V písní o smrti (40) sledujeme myšlenkové pochody člověka smířujícího se s koncem života: „sprádám svědomí, s tebou půjdu, tak světské marnosti, šťastně ujdou.“ Dřevoryt na titulním listě zobrazující lebku s hnáty se vztahuje k obsahu písně.⁵ Některé milostné písně mají drsné cynický charakter (9) a potvrzují, že „tuto píseň skládali dva řezníci z Moravy“, která přechází zejména opakovaným refrémem v každé sloce k pozdější formě kupletové. Milostná píseň vydaná roku 1863 (10) prozrazuje naopak jemnou duši skladatelky, která v závěru uvedla „sprosté komponýrovaná tato písnička, skládala ji jedna panna jménem Ančička“. Nábožná píseň o Janu Nepomuckém, která má 48 slok (27) se píše: „V Uherské krajině městečko jedno, z Trenčína 15 mil všem lidem známo“. Písničky zpravodajské popisují vzrušené příběhy domácí i zahraniční. V těchto „sensačních zprávách“ používá autor vysokých číselných údajů zejména při líčení obětí přírodních katastrof a válek k dosažení maximálního účinku na duši prostého posluchače. V písní o ruské zimě (39) je prosba k vyšší moci o záchranu před epidemiemi a krutými mrazy aktualizována do domácího prostředí: „Pro lásku Krysta křesťané, polepssete život náš, ať žádný z nás v Českeg Zemi, tuto metlu nedočkáš“. Výchovný záměr přikládá textu i autor zpívaného příběhu o Švéděch,

nictva do konca XIX. storočia. Bratislava 1946. Heslo „Pieseň, Piesne, Píseň“, 185—187, 192—219. B. Bá lent, *Banskobystrické půtově tlače*. Turč. Sv. Martin 1947: „Chýba nám dobre organizovaná ustanovenie, ktorá by si vzala za poslanie dokončiť práce, začaté jednotlivcami, a to systematickým bádaním s rozdelenými poľami pôsobnosti“, 7. J. Š petko, *Dejiny škarniclovskej kníhtlačiarne v Skalici*. Martin 1958. Autor umístit do soupisu tiskárny i 1281 jarmarečních a pouťových tisků, upozornil správně, že Škarniclovci mají primát v tištění a vydávání jarmarečních písní na Slovensku. V oddíle nazvaném *Půtově a jarmočné tlače uvedl* tisky z let 1787—1895 a porovnal je se známými bibliografiemi např. G. Petrikem *Magyarország Bibliographiája* 1712—1860. Budapest 1888—1892 a *Knihopisem českých a slovenských tisků*. Praha 1956. Heslo Píseň, 7183—13 876.

⁴ Špetko např. nezná vůbec škarniclovské tisky z let 1856 (viz píseň uvedenou pod č. 6 připojené bibliografie).

⁵ Často není patrna souvislost mezi ilustrací a textem písně. Rizner zná tuto píseň pouze z vydání Teslíka a Neumanna (80a).

kteří se v polské vsi rouhali svatému obrazu (38). „Třicet mil za Vidní, blíž města Lagmecu“ se stal příběh o nectném synovi (30). Z Čech čerpá svou látku příběh z 19. ledna 1843, který se stal v Bydžovském kraji, hodinu od města Hořic (41).

Písňe tištěné v Prešpurku obsahují vedle známé skladby milostné (1) zpracovanou historickou událost patrně z března 1838 (2). „Dunaj se silně zwodnila... na tisíce lidu vzala... u hlavního města Pestu stát zůstala“ zpívá se o vodní katastrofě. Na totéž tema se vypráví ve skladbě podle zprávy z Polska, ilustrované častým dřevorytem domu plovoucího na vodě (3). Písňe o povodních jsou modlitbami, které se řadí k cenným exemplářům často zpracovávajícím pohromy v oblastech jižního Slovenska, Vídně a Budapešti.

Nelze opominout dvě jarmareční písňe, čerpající námět ze slovenského prostředí a popisující historické události a příběhy na Slovensku. Taková je „Nowá pjesen o uherském Hurbanu, knězi luteránském, kterak wjru katolickau zlehčoval, swjatj tupil a mnohé katolické křesťany zmordował“. Hurban dle písňe vydané roku 1849 vychvaloval pohanskou víru zlatem a stříbrem a nutil křesťany za peníze, aby mordovaly katolíky, bořili chrámy a hubili křesťanskou víru. „Od tamtud k Mijavi všady lidé zbíral, přes čtyřicet tisíc bylo těch pohanů, co Hurban zwerboval... okolo Mijavi čtyři sta zabili...“ Následuje popis vypálení města, věznění farářů a pomoc okolních křesťanů ohrožené Myjavě. „Od města Prešpurka tři tisíce gardy, šestnáct set z Trenčína a šest set gardistů z Nitry tam poslali... gardu katolická pohaní zmahali, tak při městě Tuře... pět set jich zabili.“ V závěru písňe je vyjádřeno přesvědčení, že křesťanská víra nebude nikdy zašlapána. Tak našla jakási lokální náboženská válka svůj odraz jarmareční písní a naopak, tato píseň je dějinným pramenem přetvořeným v hlavě lidového skladatele k dobové situaci v oblasti Myjavy, Bratislavy, Nitry a Trenčína ke konci 1. poloviny 19. století. Skutečná událost mezi Uherskou Skalici a Baňskou Bystřicí tvoří obsah jarmareční písňe „Gistý strasslivý přjběh, který se stal w Králowstwju Uherském mezi Skalici a Bystřici; co se w pisni lépe wyrozumj“. Vydané v Praze roku 1848 tiskem vdovy Táborové. Příběh je datován „leta 1844 2. ledna v království Uherském“... mezi Skalici, Bystřici, hospoda na silnici, dvě míle od města Skalic, Kocour jméno mající... tam se na nocleh spolu sjeli poprávný mistr Skalický s jistým kupcem shledali“. Píseň nabádá k nepáchání nepravostí, které charakterisovaly tohoto kata a vyzývá posluchače k mravnému životu.

Jarmareční písňe ze sbírky Národního muzea:

Písňe vydané v Baňské Bystřici:

1. Nábožná píseň k Panně Marii. („K tvé cti a chvále pero smáčím...“). Baňská Bystřice, tiskem Jana Tumlera.
2. Nábožná Píseň k Pánu Ježíši. („Ach pojdte křesťané...“). Bystřice u Tumlera.
3. Nová a pobožná Pieseň o Umučení Pána. („Proč Maria, proč ty tak nariekaš...“). V B. Bystrici, tlačou F. Macholda.
4. Nová píseň k Panně Marii. („O Maria hledám tě dávny čas...“). Bystřice u J. Tumlera.
5. Nová Píseň k svatému Jánú, („Křestiane roztomilý...“). V Bystřici u Tumlera.
6. Nová Píseň pro Mládence a Panny. („Kdo to jde k nám...“). Bystřice u J. Tumlera.
7. Nová Pjesen pro Mládenci a Panni. („K mé milé gest cesta dlauhá...“). V Bistřici u Tumlera.
8. Nowá Pjesen Mládencům a Pannám. („Gak gsem tě Honzyčku...“). W Bystřicý u J. Tumlera.
9. Píseň k Pánu Ježíši. („Ach! kýž jsem slavičkem...“). Bystřice u J. Tumlera.
10. Píseň nová a příkladná. („Ach křesťane roztomilý...“). Baňska Bystřice.

11. Píseň po vskříšení slavném. („Židovská zlost zahanbená...“). V Bystřici u Tumlera.
12. Příkladná píseň o nevdačných Dvanáct Dietok. („Synovia a dcéry máličko poslyšte...“). V B. Bystrici, tlač Filipa Macholda.
13. Světská píseň mládencům a pannám pro obveselení mysle a ukrácení času všem milovníkům k zpívání na světlo vydaná. („Co pak tak škaredý já musím být...“). Bystřice u Tumlera.

Písně vydané v Uherské Skalici:

1. Běla a Mnislav. Zpěv Mládencům a Pannám k výstraže vydaný. („Na blízce za měsícem...“). 1860.
2. Dvě nové Písně Mládencům a Pannám vydané. („Dobrou noc, dobrou noc, Milko má...“). 1855.
3. Domlouvání dvou Zamilovaných, v Píseň uvedené a pro ukrácení času na světlo vydané. („Měls ty k nám synku nechodivat...“). 1856.
4. Hořekování Mládence zoufanlivého nad falešnou láskou. („O srdce nejfalešnější!...“). 1858.
5. Krásná Píseň milugickým Mládencům a Pannám k potěšení vydaná. („Ach škoda Nanynko té lásky naší...“).
6. Krásná Píseň Mládencům a Pannám pro obveselení mysle vydaná. („Rosa padla, tráva zwadla...“). 1856.
7. Kratochvilná Píseň o Fraykiru Mysliveckém k obveselení vydaná. („Myslivci, myslivci!...“). 1854.
8. Kratochvilná Píseň Mládencům a Pannám k obveselení vydaná. („Koulelo se, koulelo...“). 1856.
9. Kratochvilná píseň o mlsné kočičce. („Žádný newí jako já...“).
10. Kratochvilná Píseň Mládencům a Pannám k obveselení vydaná. („Stogjm w smutku a zármutku...“). 1863.
11. Kratochvilná Píseň Mládencům a Pannám k obveselení vydaná. („Ta moravská brána...“). 1865.
12. Loučení Pautníka s P. Maryi. („Měj se dobře Panno svatá...“). 1857.
13. Nařikání Milovníka. Nový zpěv. („Ach! tvou láskou obklíčeny...“). 1855.
14. Nařikání Uherského vojáka, když do Polska přimaširoval. („Když jsem já do Polska přišel...“). 1850.
15. Nová kratochvilná Píseň o Pluzným kolečku. („Panímámo rozmilá!...“). 1856.
16. Nová Píseň jednoho Mládence, milovníka zelené barvy, který v čas voganského ležení u Prahy pod Vlány zverbovati dal. („Jaro se otvírá...“). 1855.
17. Nová Píseň Mládencům a Pannám k srdečnému pláči za dva krejcary. („Má drahá Nanynko...“). 1854.
18. Nová Píseň Mládencům a Pannám na světlo vydaná. („Bude vojna bude...“). 1853.
19. Nová Píseň Mládencům a Pannám na světlo vydaná. („Páni muzykanti...“). 1855.
20. Nová Píseň Mládencům a Pannám pro obveselení a času ukrácení vydaná. („Jen jsem jednou libě usnul...“). 1858.
21. Nová Píseň Mládencům a Pannám pro obveselení mysle a ukrácení času na světlo vydaná. („Ach já zarmoucená...“). 1855.
22. Nová Píseň Mládencům a Pannám pro obveselení mysle na světlo vydaná. („Na kopečku stojí borovička...“). 1854.
23. Nová Píseň Mládencům a Pannám pro obveselení mysle na světlo vydaná. („Mé první tebe spatření...“). 1855.
24. Nová Píseň Mládencům a Pannám pro obveselení mysle na světlo vydaná. („Ach! co jsem já smutný...“). 1856.
25. Nová Píseň o dvou Zamilovaných a jejich smutném následku. („Ku Praze je cesta dlouhá...“). 1856.
26. Nová Píseň pro obveselení Lidu Voganského na světlo vydaná. („Kdybych věděl, potěšení moje...“). 1866.

27. Nowá pjeŝ k swatému Jánú Nepomuckému. Wssem Rouhačům na swětlo wydana. („Posslysste křesťane malou chvilčku..“). Wytisštěná w Uherské Skalicy.
28. Nowa pjeŝ mládencom a pannam. („Až gá budu wssirém poli stát..“). Tiskem w Skalicy.
29. Nowá Pjeŝ o Marnotratném Synu. („Syn Marnotratný nazwán..“). 1866.
30. Nowá žalostivá pjeŝ wssem Ukrutnjkům na přjklad. („Synowe a dcéry..“). W uherské Skalici.
31. Nowý přepodiwny přjběh. („Žalostiwau wěc diwnau..“). W Skalici.
32. Nowý zpěw aneb: truchliwý přjběh w pjeŝ uведенý. („Nasto a tisýckrát budiž pozdrawená..“). Tiskem w Skalicy.
33. Nowý zpěw o zatwzrelosti lidské. („Gak Krystus Pán wolá..“). Tiskem w Skalicy.
34. Nowy zpěw pro wyraženj poswjcenských. („Giž máte sedlácy wyhráno..“). Tiskem w Skalicy.
35. Píseň Hanáka veselého. („Nic sobě nehořekujme..“). 1855.
36. Píseň o Samsonovi. („Ležel jsem Samson zemdlený..“). 1858.
37. Pjeŝ nowa o preukrútnem Mordu. („Malicko se pozastawte..“). Skalicy.
38. Pjeŝ o diwném přjběhu, který se stal w králowstvji polském bljž města Warssawi, kterak tam dwa Szwědi we wsy Portowé obrazu Panny Marye se rauhali. („Ach křesťané rozmilj..“). Wytisštěná w Skalicy.
39. Prawdivá pjeŝ o hrozně metle Božj, kterau Bůh na Mosskwanskau Zem skrze zymu dopustiti ráčil. („Pro Boha křesťane milý..“). Uherske Skalicy.
40. Přjkladná Pjeŝ o gednom Mládency s Smrtj se domlauvagjcým. („Slyssel jsem nowinu Přezalostnau..“). W Skalicy u F. X. Škarnicla Synu 1870.
41. Smutný přjběh, w pjeŝ uведенý. („Ach Bože náš..“). Tiskem w Skalicy.
42. Swětská pjeŝ mládenčům a pannám. („Samotinká sedjm u okýnka..“). Wytisštěná w Skalici.
43. Truchlivé Loučení Swatého Jana Nepomuckého. („Kam jdeš Jene..“). 1865.
44. Weselá píseň o zlych ženách. („Poslysste mládenci..“). w Uh. Skalici, Pjsmem dědičů J. Škarnicla.
45. Zrcadlo zlé Hospodině, w Pjeŝ uведенé a k naprawenj takowých Žen na swětlo wydané. („Ach gá člověk ubohý?..“). 1873.
46. Žalostné Laučenj gednoho Rekruta do pole gdaucjho se swými Přáteli. („Stogj fúra před rathauzem..“). 1864.

Písně vydané v Prešpurku:

1. Nowá píseň pro mladenci a panny na swětlo wydaná. („Poslechněte mne mládenky..“). W Presspurku 1846.
2. Pjeŝ nowá o přehrozném nesstěsti na hlawnj město Pest w Uherské zemi a Budin uwaleného. („Čechowe rozmilý posslysste nowiný..“). Wytisštěná Prešburku.
3. Pjeŝ nowina z Polska do nassj kraginy. („Pro pět ran Gežjsse..“). W Presspurku 1846.